ZAPYŠKIO ŠAULIAI 1920-1940 m.

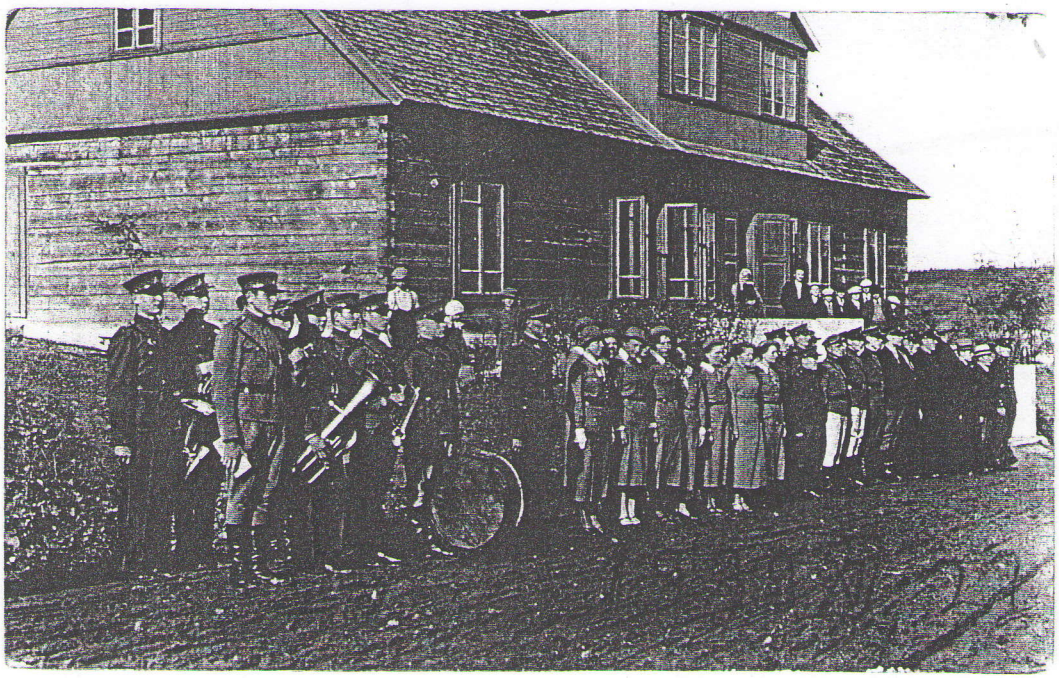

Parengė Antanas Vaičius

Zapyškis 2006 m.

ZAPYŠKIO ŠAULIAI (1920-1940)

Lietuvos šaulių sąjunga įkurta 1919 m. birželio 27 d. Šaulių sąjungos sukūrimo idėją iškėlė Matas Šalčius, o jos struktūrą ir veiklos principus parengė Vladas Putvinskis. Lietuvos Nepriklausomybės kovų metu gimusi sąjunga tapo ta organizacine jėga, kuri kvietė Lietuvos gyventojus į bendrą frontą ginti ir stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, ugdyti tautinį patriotizmą, ragino šviestis ir šviesti.

1919 m. rugpjūčio 20 d. buvo išrinkta Šaulių sąjungos valdyba, parengti Sąjungos įstatai, kuriuos 1919 m. rugsėjo 15 d. patvirtino Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras.

Pirmasis šaulių būrys įsikūrė 1919 m. birželio 27 d. Kaune, o 1919-1920 m. šaulių būriai susiorganizavo Aleksote, veiveriuose, Vilkijoje, Garliavoje, Zapyškyje, Veliuonoje ir kitur („Trimitas“, 1939 m. gegužės 17 d., Nr. 20).

1920 m. birželio 27 d. įvyko šaulių būrių ir skyrių atstovų suvažiavimas, kuris patvirtino Sąjungos įstatus ir išrinko Centro valdybą (pirmininkas Vladas Putvinskis).

Šaulių būrys Zapyškyje susiorganizavo 1920 m. Vienas jo organizatorių – įžymus visuomenės veikėjas, Steigiamojo Seimo narys Jurgis Žitinevičius. 1919 m. jis suorganizavo 62 savanorių būrį (tarp jų du savo sūnus – Gabrinį ir Antaną) į besikuriančią Lietuvos kariuomenę ir kartu rūpinosi vietos šaulių būrio organizavimu.

Pirmuoju šaulių būrio vadu buvo išrinktas mokytojas Didžpinigaitis, antruoju – Antanas Vaidelys.

Pirmasis viešas šaulių būrio pasirodymas Zapyškio visuomenei įvyko 1923 m. lapkričio 25 d. Tą dieną būrio šauliai ir jiems prijaučiantys surengė viešą vakarą-pasilinksminimą. Vakaro organizatorius ir režisierius – šaulys V.Starkevičius. Vakaro metu buvo suvaidinta S.Čiurlionienės vieno veiksmo drama „Kalinys“. Vaidmenis atliko V.Starkevičius, M.Starkevičiūtė, P.Žibas, A.Vaidelytė, L.Poderytė, Kuro kaimo šaulių būrio vadas B.Tamulaitis. Vakaro metu buvo deklamuojamos eilės, skambėjo dainos.

„Lai ir toliau Zapyškio šauliai ir jaunimas nesnaudžia. Lai jie dirba ir tegul padeda jiems Dievas. Tegul susikuria čia židinys, kad kitiems būtų pavyzdys“, – rašė korespondentas iš Zapyškio („Trimitas“, 1923 m. gruodžio 22 d., Nr. 169, p. 40).

1925 m. šaulių būrys surengė vakarą, skirtą Vilniui atminti. Renginio metu buvo perskaityta paskaita „Kodėl mes negalime išsižadėti Vilniaus“. Vakaro dalyviai gausiai aukojo Vilniaus vadavimo fondui: buvo surinkta 200 litų. Vakaro metu grojo tik ką susiorganizavęs Kuro kaimo šaulių būrio orkestras.

Tais pačiais metais šauliai dalyvavo Laisvės aikštės tvarkyme, kurioje buvo pasodinti „Vilniaus“ ir „Aušros“ medeliai. Šioje aikštėje 1928 m. gegužės 15 d. šaulių būrio iniciatyva (būrio vadas Klemensas Poderys) buvo pastatytas paminklas, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečiui paminėti. Buvo sudarytas paminklo statybos komitetas, kuriam vadovavo Jurgis Žitinevičius ir Klemensas Poderys. Tarp komiteto narių, greta šaulių buvo tautininkų, pavasarininkų, skautų, Vilniaus vadavimo sąjungos ir kitų organizacijų atstovai. Paminklas buvo pastatytas visuomenės lėšomis (nugriautas 1960 m., atstatytas 1989 m.).

Nuo 1927 m. Sekminės tapo tradicine šaulių būrio šventė. 1927 m. gegužės 15 d. po pamaldų šaulių būrys, lydimas dūdų orkestro, žygiavo miestelio gatve iki mokyklos. Mokyklos salėje buvo perskaityta paskaita šaulių gyvenimo tematika, buvo parodytas spektaklis „Rytojaus diena“. Kituose šaulių renginiuose buvo akcentuojami Vlado Putvinskio parengti priesakai šauliams: visur ir visada ginti Lietuvos nepriklausomybę; stiprinti savo kūną, protą ir valią; branginti šaulio vardą ir savo garbę; gerbti ir švariai užlaikyti ginklą, naudoti jį tik esant būtinam reikalui; būti teisingiems ir drausmingiems; šviestis ir šviesti bei kiti priesakai.

Zapyškio šaulių būryje nebuvo užmirštas ir sportinis gyvenimas. Ypač sėkmingai zapyškiečiai pasirodė Kauno rinktinės 5-os kuopos sporto šventėje, kuri 1928 m. rugsėjo 8 d. įvyko Babtuose.

Pirmąsias vietas atskirose sporto rungtyse užėmė Klemensas Poderys ir Kazys Poderys.

Sekmadieniais, po pamaldų Zapyškio šauliai mokėsi rikiuotės, vykdavo šaudymo pratybos.

Ypač iškilmingai Zapyškio šauliai ir visuomenė pažymėjo Vytauto Didžiojo 500-ąsias metines. 1930 m. liepos 15 d. Vytauto Didžiojo paveikslas laivu buvo atplukdytas iš Raudondvario į Zapyškį. Jį sutiko šauliai ir kitų visuomenės organizacijų atstovai. Paveikslas buvo iškilmingai padėtas prie Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio paminklo. Šauliai iki ryto stojo garbės sargybon. Vakare Zapyškio kalvas nušvietė degantys laužai.

Kitą dieną Vytauto Didžiojo paveikslas buvo palydėtas laivu į Vilkiją.

1931 m. per Jonines šaulių būrys surengė didelę gegužinę Vytauto kalne. Gegužinė buvo skirta paminėti Vytauto vardo suteikimui pagrindinei miestelio gatvei ir kalnui.

1931 m. rugsėjo 8 d. šaulio Jurgio Žitinevičiaus iniciatyva, prie senosios gotikinės bažnyčios, buvo surengta misterija „Vytauto dvasia“. Šis renginys vyko priešais gotikinę bažnyčią tarp trijų degančių laužų ir giedančių vaidilučių.

Zapyškio šauliai rūpinosi visuomenės švietimu, jaunosios kartos patriotiniu ugdymu. 1935 m. kovo 24 d. buvo surengtas visuomenės teismas, kurio metu buvo priimtas nutarimas: „Tamsumą iš Zapyškio valsčiaus gyventojų tarpo ištremti visiems laikams“ („Trimitas“, 1935 m., Nr. 14).

Vienas reikšmingiausių šaulių būrio atliktų darbų buvo šaulių būrio namų statyba. Pirmą kartą šis klausimas buvo svarstomas 1929 m. bendrame šaulių būrio ir Vilniui vaduoti sąjungos skyriaus bendrame posėdyje, tačiau statybos darbai prasidėjo 1935 m. gegužės 6 d. ir tęsėsi iki spalio 6 d. Atskirų asmenų pasiaukojimo ir visuomenės pritarimu išaugo Zapyškio šaulių namai – 50-ieji Lietuvoje. Namų statybai vadovavo komitetas, kurio pirmininku buvo šaulys Jurgis Žitinevičius. Jis skyrė miško medžiagos namo statybai ir organizavo lėšų rinkimą (134 asmenys paaukojo 1006 Lt ir 6, ct.). Iš viso namų statyba kainavo 8276 Lt („Trimitas“, 1936 m. rugsėjo 17 d., Nr. 38).

Daug pastangų padėjo ir būrio vadas Klemensas Poderys, būrio šauliai ir šaulės.

1936 m. rugsėjo 13 d. Zapyškio šaulių būrys šventė didelę šventę. Tą dieną buvo minima būrio įsikūrimo sukaktis ir pašventinti naujai pastatyti šaulių namai. Juos pašventino kun. Antanas Žygas. Šventėje dalyvavo Šaulių sąjungos pareigūnas, Raudondvario, Kulautuvos, Pažėrų, Kuro kaimo šauliai ir šaulės. Po pamaldų prie šaulių namų vyko paradas, o šaulių namų salėje įvyko iškilmingas posėdis, kuris buvo baigtas atliekant Tautos himną. Miestelyje jautėsi iškilminga nuotaika. Namai buvo papuošti vėliavomis. Visi džiaugėsi, kad išaugo namai, kurie dar labiau sustiprins ryžtą šauliškam darbui ir tautos kariškai dvasiai stiprinti (namai sudegė karo metu, 1944 m.).

1938 m. vasarą šaulių būrio iniciatyva Kačerginėje buvo surengta dainų ir sporto šventė, skirta Lietuvos Nepriklausomybės 20-mečiui pažymėti. Šventėje pasirodė Zapyškio dainininkai, kuriems vadovavo mokytojas M.Stulgys ir jaunieji sportininkai, kuriems vadovavo mokytojai M. Kriaučiūnienė ir V.Barkauskas.

Šventės metu Zapyškio valsčiaus pradinių mokyklų 6-ojo ir 4-ojo skyriaus mokiniai buvo apdovanoti Švietimo ministerijos knyga „Naujoji Lietuva“, o mokytojui K.Gyliui įteiktas Gedimino ordino medalis.

Šventėje grojo Kuro kaimo šaulių dūdų orkestras. Ne tik šventė, bet ir visa valsčiaus kultūrinė veikla vykdavo šaulių būrio iniciatyva. 1936 m. įsikūrė moterų šaulių skyrius, kurį organizavo ir jam vadovavo mokytoja M.Kriaučiūnienė.

Plati ir visapusiška buvo šaulių būrio veikla. Dažnai buvo skaitomos paskaitos visuomenei, rengiami minėjimai, poilsio vakarai. Aktyviai šaulių veikloje dalyvavo mokytojai ir vietos inteligentai.

1938 m. spalio 16 d. Zapyškio šaulių būrys šventė 18-os metų sukaktį. Į šventę buvo atvykęs Kauno šaulių rinktinės vado pavaduotojas kapitonas Zaborskis. Šauliai su vėliava dalyvavo pamaldose. Rinktinės atstovas šauliams tarė sveikinimo žodį ir priėmė paradą. Po to šaulių namų salėje įvyko posėdis, kuriame būrio vadas Klemensas Poderys skaitė pranešimą. Jame pažymėjo būrio atliktus darbus per 18-os metų veiklos laikotarpį. Šaulys M.Stulgys nuoširdžiai pasveikino būrio vadą K.Poderį, kuriam sukako 10 metų kai vadovauja Zapyškio šaulių būriui.

1939 m. balandžio 30 d. būrį aplankė Kauno šaulių rinktinės vadas pulkininkas K.Bobelis ir kapitonas Zaborskas, kurie patikrino šaulių karinį pasirengimą. Svečiai, susipažinę su būrio veikla ir pasiektais laimėjimais, palinkėjo zapyškiečiams sėkmės šauliškoje veikloje.

1939 m. Zapyškio šaulių būrio tarybą sudarė būrio vadas K.Poderys, vicepirmininkas P.Tapulionis, sekretorius J.Balčiūnas, iždininkas M.Simonaitis, narys M.Stulgys.

1939 m. gegužės 20-21 d. Kauno šaulių rinktinė pažymėjo veiklos 20-metį. Šią reikšmingą Šaulių sąjungos datą pažymėjo ir Zapyškio šauliai.

1940 m. birželio 14 d. prasidėjus sovietinei okupacijai, Lietuvos šaulių sąjunga 1940 m. liepos 12 d. buvo uždrausta (atkurta 1989 m.).

Zapyškio šaulių būrys oficialiai atkurtas 1997 m. gegužės 18 d. (per Sekmines), nors pirmieji šauliai organizavosi jau 1989 m.

Kraštotyrininkas
Antanas Vaičius

KLEMENSAS PODERYS
(1902–1990 m.)

Zapyškio šaulių būrio vadas 1928–1940 m.

ŠAULYS KLEMENSAS PODERYS (1902 - 1990)

Žmogus, apie kurį noriu papasakoti, paliko šviesa ir šilumą tiems, kurie jį pažinojo. Zapyškio IX Šaulių būrio vadas Klemensas Poderys lietuvio inteligento vardą įprasmino šaulių veikloje, pernešė per Sibiro tremties septynių lagerių pragarą.

K. Poderys gimė 1902 metais Kluoniškių kaime, ūkininko šeimoje. Atsiminimuose jis perdavė tokį to meto Zapyškio miestelio vaizdą: 2 bažnyčios, 2 klebonai, 2 žandarai, 5 karčiamos, 1 mokykla. Miestelis medinis, dumblinas, jokio šaligatvio. Mokykloje vaikus mokė rusų kalba. Ją baigę vaikai nemokėjo nei lietuviškai, nei rusiškai.

Tą patį purvą brido ir ūkininko vaikas Klemensas. Nuo namų kietai pramintas takelis vis dažniau nuvesdavo į vadinamą „užrevį", kur gyveno Jurgis Žitinevičius – knygnešys, Steigiamojo Seimo atstovas, garsaus knygnešio Motiejaus Eimaičio žentas. Pradėjus kurtis Lietuvos kariuomenei J.Žitinevičius kvietė burtis savanorius. Šešiolikmetis K. Poderys drauge su miestelio vyrais patraukė į savanorių gretas, deja, dėl savo jauno amžiaus nebuvo priimtas.

Klemensas nuo jaunystės pasižymėjo meniniais gabumais, gražiai drožė, lipdė. Jo sūnus Gracijus pamena, kad namuose buvo tėvo nulipdyti Lietuvos didžiųjų kunigaikščių biustai. Ir šiandien iš ąžuolo drožtas kryžius stovintis Zapyškio kapinėse, primena K. Poderio kruopštumą.

Jo veržli prigimtis ryškiausiai atsiskleidė šaulių sąjungos darbe. Įvairiaspalve kultūrine veikla nutvieksta Zapyškio šaulių, kuriems vadovavo Klemensas, gyvenimo kasdienybė. Vien 1930-aisiais suspėta suruošti kelione į Veliuoną, į Vytauto Didžiojo paminklo atidengimo iškilmes, prieš Užgavėnes surengti trys vakarai, kurie būriui davė apie 300 litų pajamų, smagios gegužinės su dūdų orkestro muzika, priziniais šaudymais, gražuolės rinkimais... Į Zapyškį ateidavo 27 egzemplioriai „Trimito". Viename jų rašoma, kad į Šaulių būrį įstojo beveik visi Zapyškio inteligentai. Tai jie nutarė pastatyti miestelyje Šaulių namus — bazę, apie kurią suktųsi visas miestelio kultūrinis gyvenimas. Į talkas rinkosi miestelio ir apylinkių kaimų jaunimas.

1928 m. gegužės 15 d. Zapyškio Šaulių būrio iniciatyva buvo pastatytas paminklas, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės 10-čiui pažymėti. Buvo sudaryta komisija iš šiai minčiai pritariančių organizacijų: šaulių, jaunalietuvių, pavasarininkų, skautų, jaunųjų ūkininkų, tautininkų, moterų katalikių, žydų, Vilniaus vadavimo sąjungos. Paminklas buvo pastatytas visuomenės lėšomis. Jis išstovėjo iki 1940 metų. K.Poderys prisiminė, kaip tais metais įvyko didelis mitingas. Buvo sukviesti miestelio ir kaimų gyventojai. Iš Kauno atvykęs atstovas nuo paminklo nuėmė kryžių, užkabino žvaigždę. Susirinkusiųjų klausė, ar visi sutinka valgyti iš vieno katilo? Mitingui baigiantis, užgiedojo Internacionalo pirmąjį posmą, o antrojo ir pats nežinojo...

K.Poderys būdamas reiklus sau, to reikalavo ir iš kitų. Šaulio orumas, ginklo, uniformos gerbimas, blaivybė, puošė būrio vyrus. 1930 m. „Trimite" minima: „Susirinkime mokytojas Gylys laikė paskaitą „Alkoholis — žmonijos priešas ir kova su juo". Kitame žurnalo numeryje minima, kad bendruose saulių pietuose svaigiųjų gėrimų visai nebuvo. Pats K. Poderys niekad nerūkė.

Seni žmonės ir šiandiena prisimena šaulių iniciatyva surengtus vaidinimus, o ypač įspūdingą visuomenės teismą, kuriame buvo smerkiamas kaimo tamsumas. Vienas atlikėjų ir organizatorių buvo K.Poderys. Teismas baigėsi nuosprendžiu: „Tamsą iš Zapyškio valsčiaus ištremti visiems laikams".

Deja, buvo ištremta šviesa.

1941 m. birželio 14 naktį, giliai įmigusį Kluoniškių kaimą perskrodė sunkvežimių šviesos. Kareiviai apsupo namą, kuriame gyveno K.Poderys su šeima. Įsakė per 25 min. pasiruošti. Lietui lyjant, vežė i Kauną. Toli pasiliko Zapyškio valsčius, kur jis dirbo sekretoriumi, pasiliko ir miela Kačerginė, kur 9 metus triūsė kurorto reikalų vedėju. Geležinkelio stotyje kareiviai nuo tėvų plėšė klykiančius vaikus. Į vieną sąstatą sodino vyrus, į kitą— moteris su vaikais. Taip K.Poderys paskutinį kartą matė savo 6 metų sūnų Graciuką ir žmoną Jadvygą.

Drauge su kitais Lietuvos inteligentais jis duso vagonuose, troško baržose... Kareivių su šunimis gujamas, keliavo per Sverdlovsko, Garės, Petropavlovsko, Novosibirsko, Krasnojarsko, Udereisko, Karagandos lagerius. „Mes neturėjome nei vardo, nei pavardės. Mūsų niekas nešaukė vardu, šaukė numeriu. Neturėjom teisės reikšti savo minčių. Ant lagerio sienos kabėjo laiško

pavyzdys, kurį galėjom rašyti du kartus per metus".

Per 10 metų K. Poderys negavo jokio laiško, nei siuntinio. Ilgai saugojo laiškelį, rašytą ant beržo tošies. Pagarbiai per rankas Jis buvo siunčiamas pirmajame tremtinių susibūrime Zapyškyje, Atgimimo metais.

Kalėjime žmonės išseko, buvo panašūs į skeletus, kasdien mirdavo dešimtys. Kaliniai, su kuriais K. Poderys dalijosi pažemintųjų dalia, buvo profesorius Dovydaitis, ministras Andziulaitis, generolas Sutkus. Lietuvos inteligentų laukė sunkiausias išbandymas - nežmoniškoje aplinkoje išsaugoti žmogiškąjį orumą. K.Poderys papasakojo kraupų atsitikimą. Griūdamas medis sutraiškė kaliniui Duobai koją. Klemensas stebėjo, kaip per 3 valandas niekas iš kalėjimo vyresnybės prie nukentėjusiojo nepriėjo. Žmogaus mirtis čia buvo įprastas reiškinys. K.Poderys įgudusia dailidės ranka slapta sukalė neštuvus, pargabeno ligonį į lagerį. Nelaisvėje buvę žinomi Lietuvos medikai patarė amputuoti koją. Vaistininkas miške pririnko įvairiausių žolelių, lauko sąlygomis virė vaistus. Kiti suplėšė savo marškinius, kibiruose ant ugnies kaitino tvarsčius. Saulei leidžiantis, iš virtuvės išnešė stalą. Operacinė buvo po atviru dangumi, instrumentai – pjūklelis ir virtuvinis peilis. Operaciją darė be narkozės. Iš automobilio padangos kaliniai trauke kaprono siūlus, jais užsiuvo žaizdą... Ligonis pasveiko.

1951 m., po dešimties metų lagerio, 23 dienas keliavęs Angara, K. Poderys pasiekė šiaurinį amžino įšalo kraštą. Čia Motygino miestelyje prasidėjo tremtinio dalia. Pirmąjį džiaugsmą, kad iš paskos nevaikšto NKVD kareivis su automatu ir šunimi, išsklaido įsakymas: „Čia gyvensit iki gyvos galvos“.

Tremtyje gyveno kiek laisviau, tik turėjo registruotis pas komendantą. Už bandymą bėgti laukė 20 metų katorga. K.Poderys drauge su kitais penkiais lietuviais sukūrė bendruomenę po vienu stogu, pavadindamas „Diedynu". Mintys apie Tėvynę sklaidė tremties skausmą. Visi nutarė pasistatyti trobą. Lig tol čia niekas nieko nebestatė. Darbams vadovavo K.Poderys. Netrukus virš gegnių iškilo vainikas, iš niekada nekvepiančių šiaurės gėlių.

Ėmė augti ir kiti lietuvių namai. Rajoną pavadino Žaliakalniu. Pradėjo susitikti išblaškytos šeimos. Kartą atsiveria durys, įeina nepažįstamas vyras ir moteris. Žmona! Ją K.Poderys iš karto pažino. „O kur sūnus, kur Graciukas?". Nepažino, kad šalia stovėjęs 18-metis jaunuolis buvo jo sūnus. Krasnojarsko krašte, kur žmona su sūnumi kentė tremtinio dalią, per karą išmirė daugybė mažų vaikų. Graciuką išgelbėjo laimingas atsitiktinumas. Jo motina, tarybiniame ūkyje dirbdama melžėja, slapčia parnešdavo pieno šlakelį sūnui. Tas pienas keletą metų vaikui buvo vienintelis gyvybės šaltinis.

Tremtyje K.Poderį suvedė su puikiais Lietuvos inteligentais. Ilgus metus jis saugojo dailininko V.Ciplijausko ant cemento maišelio pieštą jo portretą. Drauge su V.Ciplijausku jis ruošė miške pušų ir kedrų kurą elektros stočiai. Gracijus šiandien prisimena, kad į darbą išeidavo tamsoje. Kai aušros spinduliai nurausvindavo milžiniškas Sibiro medžių viršūnes, dailininkas stovėdavo lyg apstulbęs. Jo rankos ilgėjusi teptuko. Nemaža vidinių dvasios jėgų reikėjo K.Poderiui padedant išsklaidyti nevilties šešėlius, užgulusius jauną kūrėją.

1956 metais K.Poderys buvo reabilituotas. Jis į Lietuvą jau galėjo grįžti, o šeima dar ne. Po daugybės raštų, prašymų, gautas atsakymas iš LTSR AT, kad šeima gali gyventi kartu.

1957 metų rugpjūčio 6 d. aplankęs savo gimtą Kluoniškių kaimą rado tėviškes liepą, kurios drevėje prieš tremtį spėjo paslėpti šaulio ginklą. K.Poderys ankstesniu savo stropumu ėmėsi statybos darbų. Statė Kačerginės „Žibutės" sanatoriją, kitus objektus Kauno rajone. Baigdamas devintąja dešimtį, baltas kaip obelėlė, su neslepiamu džiaugsmu ėmėsi vadovauti Lietuvos Nepriklausomybės paminklo Zapyškyje atstatymui. 1989 m. gegužės 15 d., lygiai po 60-ties metų, atidengiant atstatytąjį paminklą po senaisiais šaulių jaunystę menančiais ąžuolais, K.Poderys prisipažino „Aš jaučiuosi lyg iš naujo gimęs". Tuos žodžius pasakęs, lygiai po metų, 1990 m. gegužės 13 d. jau nebylus keliavo į amžinojo poilsio vietą gimtinės kalnelyje.

Šviesus jo atminimas branginamas jį pažinojusių žmonių atmintyje.

Lina Sinkevičienė